

such as English, Drama, Technology; the term «talented» refers to the pupils who have the ability to excel in practical skills such as sport, leadership, and artistic performance. In comparison with their peers, when engaged in their area of expertise, gifted and talented pupils will tend to show a passion for particular subjects / areas of interest and seek to pursue them; master the rules easily and transfer their insights to new problems; analyze their own behaviour and use a greater range of learning strategies than others (self-regulation); make connections between past and present learning; demonstrate intellectual curiosity; show intellectual maturity and enjoy engaging in depth with subject material; actively and enthusiastically engage in debate and discussion on a particular subject; and produce original and creative responses to common problems.

It is found out that extended schools are an innovative type of educational institutions, which, along with education, provide a wide range of health and social services. The directions in which extended schools provide their services are characterized. They include: childcare, health and social care, lifelong learning, family learning, parenting support, study support, sports and arts, and ICT.

Based on the analysis of the proposition of services it is proved that extended schools best meet the needs of gifted and talented pupils, because they provide opportunities for the full development of the personality, which is extremely important for artistic, technical, sports gifted pupils, and twice exceptional gifted pupils with special educational needs.

Taking into consideration the importance of the problem of versatile development of gifted pupils and the necessity of finding the ways to reveal their potential, the perspectives for further research the author sees in identifying the opportunities for the implementation of British experience in the practice of Ukrainian education.

Key words: *gifted pupils, extended school, educational services, social services, healthcare services, learning, Great Britain.*

УДК (371:3.071) (37.015)

О. І. Огієнко

Інститут педагогічної освіти і
освіти дорослих НАПН України

ПОЛІКУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ, США, КАНАДИ І АВСТРАЛІЇ

У статті розкриваються сутнісні характеристики полікультурної освіти, аналізуються провідні концепції і моделі полікультурної освіти Великої Британії, США, Канади і Австралії; визначаються їх спільності й відмінності; окреслюються тенденції розвитку полікультурної освіти Великої Британії, США, Канади і Австралії в контексті інтеграційних процесів, що відбуваються у світовому освітньому просторі.

Ключові слова: *полікультурність, полікультурна освіта, взаєморозуміння, толерантність, інтеграція, освітні реформи, світовий освітній простір*

Постановка проблеми. На початку ХХІ ст. формується нова освітня політика, в основу якою покладено ідею полікультурності, завдяки якій вона здатна відповісти на виклики сучасності: глобалізації, демократизації, інтеграції, інформатизації. Сьогодні неможливо знайти гомогенну країну, ні в етнічному, ані в культурному відношенні. А це вимагає пошуку підходів до толерантного співіснування етнічних і національних громад та висуває потребу в полікультурній освіті взагалі та вищій освіті зокрема. У доповіді

Міжнародної комісії ЮНЕСКО з освіти (1997) підкреслювалася, що освіта повинна, з одного боку, сприяти усвідомленню людиною своїх коренів, а з іншого – прищепленню їй поваги до інших культур. Тому підготовка людини до життя в поліетнічному й полікультурному суспільстві стало одним із основних завдань освіти. Полікультурна освіта сприяє створенню у вищих навчальних закладах особливого соціально-психологічного середовища, у якому кожен студент, незалежно від своєї ідентичності, буде мати рівні можливості для отримання освіти, розвитку своїх здібностей.

Зауважимо, що створення в Україні нового суспільства має проходити на засадах полікультурності, але зі збереженням іманентних для українця ознак духовно-морального плану. У цьому контексті для вивчення феномену полікультурної освіти і виявлення ролі полікультурного середовища в системі вищої освіти доцільно звернутися до досвіду таких країн, як Велика Британія, США, Канада, Австралія, які мають певні теоретичні і практичні напрацювання щодо розбудови полікультурних засад вищої освіти. Впровадження їх позитивних ідей у вітчизняну освітню практику позитивно позначиться на розвитку **університетської освіти в Україні та її інтеграції до світового освітнього простору.**

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив таке: якщо в Україні полікультурні засади вищої освіти почали розроблятися з кінця 90-х років XX століття, то в таких полікультурних країнах, як Велика Британія, США, Канада, Австралія феномен полікультурності став предметом активних наукових пошуків починаючи з 60-х рр. XX ст. Зарубіжні й вітчизняні дослідники багато уваги приділяють визначенню сутності поняття «полікультурна освіта» (Г. Бейкер, О. Гаганова, Д. Голлник, Дж. Гудлад, Я. Гулецька, Р. Джонсон, Т. Клінченко, Г. Томас, К. Кемпбел, Є. Ковальчук, І. Лощенова, С. Ньето, Е. Р. Холлінс, Н. Якса та ін.), обґрунтуванню теоретико-методологічних засад (Дж. Бенкс, В. Болгаріна, Л. Горбунова, А. Гофрон, В. Ковтун, І. Лощенова, А. Майлз, О. Мілютіна, А. Солодка, Р. Уільямс та ін.), змісту полікультурної освіти (Д. Брітзман, П. Гілрой, З. Сардар, Л. Уайт, Д. Хебдидж), концепцій полікультурної освіти: етнічна концепція (К. Муулі, М. Стоун), концепція культурної депривації (С. Берайтер), мовна концепція (Б. Кенпеун), концепція антирасизму (С. Барате) тощо. У той самий час вивчення й узагальнення зарубіжного досвіду таких країн, як Велика Британія, США, Канада й Австралія щодо проблеми полікультурної освіти потребує подальшого дослідження.

Мета статті. Тому, метою нашого дослідження є визначення сутнісних характеристик полікультурної освіти, порівняльний аналіз провідних концепцій і моделей полікультурної освіти Великої Британії, США, Канади й Австралії, окреслення тенденцій розвитку полікультурної освіти Великої Британії, США, Канади й Австралії в контексті інтеграційних процесів, що відбуваються у світовому освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури засвідчив, що на сьогодні відсутня єдність дослідників у визначенні поняття «полікультурна освіта», що пов'язано, передусім, з неоднозначністю трактувань поняття «культура», що є провідним у розкритті сутності полікультурної освіти. Одне з перших визначень «полікультурної освіти» як відображення ідеалів культурного плюралізму в просвітницькій сфері ми знаходимо в міжнародному педагогічному словнику (London, 1977). Більш чітким і конкретним нам здається визначення даного поняття, що подано в Міжнародній енциклопедії освіти (1994), де воно розглядається як «педагогічний процес, у якому представлено дві й більше культури, що відрізняються за мовною, етнічною, національною або расовою ознакою» (Oxford, 1994).

Узагальнюючи різні підходи вітчизняних і зарубіжних учених до визначення сутності полікультурної освіти ми з'ясували, що полікультурна освіта розуміється як:

- особливий спосіб мислення, що базується на ідеях свободи, справедливості, рівності (І. Бессарабова);
- концепція, ціннісна орієнтація, підкреслюючи важливість етнічного та культурного різноманіття для особистого, соціального досвіду, освітніх можливостей тощо (Р. Гарсія, К. Грант, Л. Фрайзир та ін.);
- освітня реформа, що націлена на вдосконалення традиційних освітніх систем таким чином, щоб вони відповідали інтересам, освітнім потребам і можливостям студентів незалежно від расової, етнічної, мовної, соціальної, гендерної, релігійної, культурної приналежності (Г. Баптист, С. Ніето, К. Слітер та ін.);
- міждисциплінарний процес, що пронизує зміст усіх дисциплін навчального плану, а не окремі курси, методи та стратегії навчання, стосунки між усіма учасниками навчально-виховного середовища (Б. Сузукі та Б. Сайзмор, Е. Шварц);
- процес залучення підростаючого покоління до багатства світової культури через послідовне засвоєння знань про рідну й загальнонаціональну культури;
- розвиток критичного мислення й формування толерантного ставлення до культурних відмінностей, необхідних для життя в полікультурному світі (Дж. Бенкс, У. Хантер, Б. Сайзмор та ін.);
- механізм заохочення студентів набувати знання, уміння, розвивати здібності, що є необхідними в межах інших субкультур, національної і світової макрокультур.

Як зазначає відомий американський учений Пол Горскі, ще з перших спроб визначення цього поняття на початку 60-х років мультикультурна освіта трансформувалася, змінювалася, переосмислювалася, і пройшла значний шлях у своєму становленні як у теорії, так і на практиці. Не

дивлячись на різноманіття трактувань мультикультурної освіти існує спільна ідея, яка забезпечує їх розуміння – всі вони мають в основі поняття трансформації. Пол Горскі виокремлює наступні трансформації для досягнення мультикультурності в освіті:

- кожен студент повинен мати рівні можливості для розкриття свого потенціалу, та бути підготовленим до повноправного існування в інтеркультурному суспільстві;
- вчителі повинні забезпечувати ефективне навчання кожного учня, незважаючи на його культурну приналежність;
- навчальні установи повинні протистояти будь-яким проявам пригнічення у стінах свого закладу й виховувати соціально активних і обізнаних студентів;
- освіта повинна бути більше зорієнтованою на студентів та враховувати їх думку та досвід;
- освітяни повинні взяти активну участь у переоцінці всіх освітніх практик та їх впливу на навчальний процес: методів оцінювання, тестування, навчання, підготовки, освітніх матеріалів та підручників, психологічних служб та консультацій тощо [1; 8].

На нашу думку, ґрунтовне визначення полікультурної освіти, що включає всі існуючі підходи різних дослідників, подано професором Массачусетського університету Соней Ньето: «Полікультурна освіта – це антирасистська освіта; базова освіта; освіта, яка є необхідною для всіх без винятку; освіта всеохоплюючого характеру; освіта, що спрямована на досягнення соціальної справедливості; процес; освіта, що спирається на принципи критичної педагогіки» [10, 308].

Г. Бейкер вважала, що полікультурна освіта в США, з'явившись як результат міжнаціональних конфліктів і боротьби 60–70 років, і перетворилася на важливий соціальний інститут, який допомагає представникам усіх верств населення, національних меншин освоїти демократичні цінності, знання і вміння, необхідні для життя в демократичному суспільстві [5].

Привертає увагу міркування англійської дослідниці Каміли Бассі щодо становлення й розвитку полікультуралізму у Великій Британії. На її думку доцільно виокремлювати три періода: період постімміграції із країн Співдружності (50-і – 60-і рр. XX ст.), який об'єднав антирасистську боротьбу меншин і ґрунтувався на повазі до різноманітних британських культурних груп; період обґрунтування теорій полікультурної освіти (80-і – 90-і рр. XX ст.); новітній період (початок XXI ст. до теперішнього часу), якій характеризується як існуванням ідеології «культурного різноманіття», так й закликами британської влади до асиміляції й національної самосвідомості [7]. Незважаючи на різні чинники розвитку полікультурної освіти, Пол Горскі наголошував, що головною метою полікультурної освіти є вдосконалення суспільства, усунення явищ гноблення і соціальної несправедливості [8].

У цьому контексті заактуалізуємо точку зору О. Джуринського, який вважав, що для полікультурної освіти властиво три мети, сутність яких зосереджена у трьох поняттях:

- плюралізм як повага та збереження культурного різноманіття;
- рівність як надання рівних прав на освіту;
- об'єднання як виховання в контексті загальнонаціональних, політичних, економічних і духовних цінностей [2, 13–14].

Слушним є висновок, що полікультурна освіта спрямована на досягнення таких взаємопов'язаних цілей, як: задоволення освітніх потреб представників усіх етносів; підготовка людини до життя в мультикультурному суспільстві (Г. Палаткіна).

Цілі полікультурної освіти зумовлюють її завдання. Наприклад, в Австралії завданнями полікультурної освіти вважають:

- розвиток культурної розмаїтості як позитивного явища в австралійському суспільстві;
- погодження знань, цінностей і культурних практик різних етнічних груп;
- виховання почуття самоцінності в усіх членів суспільства через розуміння й визнання австралійської національної ідентичності та ідентичностей різних етнічних груп;
- виховання в учнів самоповаги і поваги до інших;
- організація навчального середовища з урахуванням знань і досвіду всіх школярів, однаково сприятливого для розвитку як кожного окремого учня, так і їхнього загалу;
- усунення дискримінації в будь-яких проявах і подолання культурних упереджень і стереотипів;
- покращення соціокультурних умов життя кожного учня [4; 9].

Зауважимо, що Велика Британія, США, Канада і Австралія прийняли ідею педагогічного мультикультуризму як політичну відповідь на мультикультурність суспільства. Мультикультурна модель заперечує уніфікацію культур через освіту.

Велике значення для розвитку полікультурної освіти у Великій Британії, США, Канаді і Австралії мало створення впродовж другої половини ХХ століття законодавчої бази. У США прийнято низку документів щодо рівності в освіті: декрет про примусову десегрегацію шкіл, Акт про громадянські права (1964), Акт про рівні освітні можливості (1974), федеральна програма «Chapter I ESEA» (1981), «Одна нація, багато народів» (1991), «Десегрегація» (1999), «Америка у ХХІ столітті: у пошуках нового майбутнього» (2000), «Освіта 2000» та ін. У Канаді визначальне значення мали державні закони та програми «Мультикультурний Акт про збереження та посилення мультикультурної освіти в Канаді» (1988), «Мультикультурна програма» (1997) та ін. У Великій Британії нормативно-правові засади полікультурної освіти обґрунтовані в

таких державних документах, як Національний курикулум, Закон про реформування освіти, Закон про расові відносини (1976) і Поправка (2000) до Закону про расові відносини, циркуляри департаментів освіти Англії та Уельсу «Підтримка учнів і політика соціальної інтеграції», «Стандарти расової рівності» тощо. Серед законодавчих документів, що забезпечили розвиток мультикультурної освіти в Австралії відзначимо доповідь «Школи в Австралії» (1973), «Програма рівної участі в освіті» (1983), доповідь «Національна мовна політика» (1986), доповідь «Всі громадяни – австралійці» (1994), документ «Мультикультурна Австралія: об'єднання в різноманітності» тощо.

Наші дослідження засвідчують, що у США, Канаді, Великій Британії і Австралії сформульовано декілька провідних концепцій полікультурної освіти: концепція Дж. Бенкса «освітньої рівності», критична модель С. Ніето, яка передбачає декілька рівнів підтримки плюралізму: терпимість, прийняття, повага і ствердження, солідарність і критика; концепція антирасистської освіти К. Слітера, яка розглядає полікультурну освіту як процес відповідних реформ, взаємозв'язку таких реформ і соціальних змін.

Основою розбудови полікультурної освіти стали роботи американського вченого Дж. Бенкса, [6], який запропонував чотири моделі змісту полікультурної освіти та шляхи змін у курикулах. Якщо за моделлю А курикулум є суто англо-американським, то за моделлю В відбувається впровадження полікультурного підходу й курикулум доповнюється курсами, що присвячені історії та культурі різних етнічних груп. Модель С відрізняється модифікацією навчальних планів з урахуванням різних поглядів на події і явища. Модель Д, на думку Дж. Бенкса, є найбільш оптимальною, оскільки дозволяє враховувати різноманітність позицій і підходів різних етнічних груп і народів, створюючи можливості інтеграції полікультурної та глобальної освіти.

Важливо, що полікультурна освіта розглядається як об'єктивна необхідність, що забезпечує рівні можливості в навчанні, знання студентів і викладачів про культури, застосування полікультурного підходу до розробки програм навчання, входження представників меншин на рівних у глобальне суспільство.

Загалом, у полікультурній освіті США, Канади, Великої Британії та Австралії чітко виявляються соціальна спрямованість освіти, універсальність і рівність; співвіднесеність національної освіти зі світовими педагогічними концепціями (виховання миролюбства й толерантності, полі- та мультикультурної освіти, неперервної освіти); визнання культурних і етнічних особливостей, пов'язаних з походженням того, хто навчається; обґрунтування проблеми схожості та відмінностей між етнічними групами.

Полікультурність знайшла відображення в програмах і стандартах вищої освіти. Так, американська Рада зі стандартів вищої освіти (CAS) розробила рекомендації, відповідно до яких навчальні програми повинні

формувати у студентів уміння усувати міжнаціональні конфлікти, виховувати повагу етнічного плюралізму, сприймати різні ідеї, цінності, культури. Компонентами полікультурної освіти в американських навчальних закладах є особливі методи навчання, курикулум, професіоналізм викладачів при відборі навчального матеріалу й викладанні в поліетнічному середовищі. Так, у навчальний процес вводяться спеціальні освітні програми, зокрема, загальноосвітні з полікультурним ухилом, лінгвістичні, білінгвальні, полікультурні програми. При цьому у вищій педагогічній освіті США зазвичай реалізуються кілька моделей полікультурної освіти вчителя, серед яких найбільш часто вживаною є трикомпонентна модель, яка являє собою сукупність: професійної оцінки педагогом власних цінностей, стереотипів і поглядів на світ; розвитку нестереотипного, гнучкого розуміння культурно-соціальної динаміки; оволодіння культурно-чутливими гнучкими стратегіями викладання й оцінювання [2].

У Канаді полікультурний підхід у вищій освіті реалізується в декількох контекстах:

- загальноісторичному – як демографічне розширення кордонів різними етнічними групами на території Канади й виникнення полікультурного суспільства;
- педагогічному – як елемент розвитку педагогіки полікультурної освіти;
- соціальному – як тенденція входження в соціокультурні реалії глобалізованого світу; релігійному – як чинник виховання релігійної толерантності полікультурного світогляду.

Привертає увагу реалізація адресованої автохтонним групам населення полікультурної освіти на рівні вищої школи. Так, у провінції Саскачеван функціонує Індіанський федеральний коледж при Університеті Рейджіна. У коледжі навчається щорічно близько трьохсот індіанців. Це єдиний у Північній Америці навчальний заклад університетського рівня, який очолюють індіанці та який орієнтовано на навчання корінних етнічних груп [6].

Висновки. Проведене дослідження дало можливість зробити висновок, що особливістю XXI століття є тенденція до формування полікультурного простору в умовах глобалізаційно-інформаційних змін суспільства; полікультурна освіта – порівняно нова концепція, яка є досить динамічною, її основою є трансформація у відповідності до потреб суспільства, що постійно змінюється; полікультурну освіту доцільно розглядати як складний прогресивний процес реорганізації та реформування освіти, основною ціллю якого є глобальне переосмислення існуючих недоліків і запобігання дискримінаційних процесів в освітній практиці; становлення полікультурної освіти у Великій Британії, США, Канаді і Австралії відбувалося у другій половині XX століття в умовах гострої полеміки з традиційними концепціями монокультурності, асиміляції, етноцентризму, необхідності культурно-освітньої інтеграції іммігрантів, руху за громадянські права, пошук

компромісу між субкультурами, розробки інтеграційної ідеології громадянського багатонаціонального суспільства, потреб у освіті як джерела соціальної стабільності й економічного процвітання; акцент на ідеї расової рівності громадян, отримання якісної освіти кожним членом суспільства не дивлячись на відмінності між ними в расовому, етнічному, соціальному, гендерному, культурному та релігійному відношеннях відрізняє американську трактовку полікультурної освіти від британської, основною ідеєю якої є ідея діалогу культур; вища освіта США, Канади, Великої Британії та Австралії спирається на полікультурні засади у своєму розвитку й функціонуванні; хоча полікультурна освіта в кожній країні має свої особливості, проте в умовах глобалізації та інтеграції вона позначена спільними тенденціями розвитку (зростання відкритості й чутливості до потреб населення; посилення інтернаціональної узгодженості педагогічних практик, виховання толерантного ставлення до представників інших рас, етносів і культур).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів багатогранної проблеми полікультурних засад вищої освіти у США, Канаді, Великій Британії і Австралії. Потребують подальшого вивчення змістові та процесуальні аспекти полікультурної підготовки вчителів у зарубіжних країнах, полікультурної освіти дорослих тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гулецька Я. Г. Деякі особливості становлення полікультурної освіти в Україні та США / Я. Г. Гулецька // Вісник Національного технічного університету України «КІТІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2006. – № 2 (17). – С. 112–116.
2. Джуринский А. Н. Поликультурное воспитание в современном мире / А. Н. Джуринский. – М. : Прометей, 2002. – 72 с.
3. Дубасенюк О. А. Проблема полікультурної підготовки студентів у зарубіжній педагогічній науці і практиці / О. А. Дубасенюк, Н. В. Якса // Професійна освіта: педагогіка і психологія : Польсько-український, україно-польський щорічник / [за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало]. – [Вип. X.11.] – Ченстохова-Київ, 2010. – С. 91–98.
4. Мілютіна О. Концептуальні підходи до полікультурної освіти школярів у розвинутих країнах світу / Ольга Мілютіна // Порівняльно-педагогічні студії. – 2009. – № 1. – С. 38–44.
5. Baker G. C. Planning and Organizing for Multicultural Instruction / G. C. Baker. – NY : Addison-Wesley Publishing Company, 1994. – 217 p.
6. Banks J. A. Multiethnic Education: Theory and Practice / J. A. Banks. – Boston : Allyn and Bacon, 1981. – 502 p.
7. Bassi C. Multiculturalism, Racism and Class in Britain Today, Workers' Liberty, August 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.workersliberty.org/node/7682.
8. Gorski P. The challenge of defining multicultural education [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.edchange.org/multicultural/initial.html>.
9. Kalantzis M. The experience of multicultural education in Australia six case studies / Mary Kalantzis. – Wollongong : Centre for Multicultural Studie, 1989. – 49 p.
10. Nieto S. Affirming diversity: The sociopolitical context of multicultural education (6th ed.) / Sonia Nieto, Patty Bode. – New York : Longman, 2011. – 480 p.

РЕЗЮМЕ

Огиенко Е. И. Поликультурность высшего образования Великобритании, США, Канады и Австралии.

В статье раскрываются сущностные характеристики поликультурного образования, анализируются основные концепции и модели поликультурного образования в Великобритании, США, Канаде и Австралии; определяется их схожесть и различия; выделяются тенденции развития поликультурного образования в Великобритании, США, Канаде и Австралии в контексте интеграционных процессов, которые происходят в мировом образовательном пространстве.

Ключові слова: поликультурность, поликультурное образование, взаимопонимание, толерантность, интеграция, мировое образовательное пространство.

SUMMARY

Ogienko O. Multiculturalism of higher education of the UK, the USA, Canada and Australia.

The article reveals the essential characteristics of multicultural education, analyzes key concepts and models of multicultural education in the UK, the USA, Canada and Australia; defines their common features and differences; outlines the trends of multicultural education in the UK, the USA, Canada and Australia in the context of integration processes taking place in the global educational space.

The study made it possible to conclude that the specific feature of the XXI century is a tendency for formation of multicultural space in the context of globalization and changes of the information society; multicultural education is a relatively new concept which is quite dynamic; its basis is the transformation according to the needs of constantly changing society; multicultural education should be considered as a complex progressive process of restructuring and reforming of education, the main objective of which is global reconsideration of existing deficiencies and prevention of discriminatory processes in educational practice; the formation of multicultural education in the UK, the USA, Canada and Australia took place in the second half of the XX century during the acute debate with traditional concepts of monoculturalism, assimilation, ethnocentrism, need for cultural and educational integration of immigrants, civil rights, search for compromise between subcultures, development of integration ideology of multinational civil society, needs in education as a source of social stability and economic prosperity; emphasis on the idea of racial equality of citizens and equal access of all members of society to quality education despite the differences between them in racial, ethnic, social, gender, cultural and religious attitudes differs the American interpretation of multicultural education from the British one, whose main idea is the dialogue of cultures; Higher Education of the USA, Canada, the UK and Australia is based on multicultural principles of its development and operation; although multicultural education in each country is different, the context of globalization and integration is marked by the development of common trends (increase in awareness of the needs of population, strengthening of international coordination between learning practices, tolerance towards people of other races, ethnicities and cultures).

Key words: multiculturalism, multicultural education, mutual understanding, tolerance, integration, educational reforms, global educational community.